

CONSTITUȚIONALISMUL ȘI STATUL DE DREPT ÎN REPUBLICA MOLDOVA. REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Academician **Ion GUCEAC**
Academia de Științe a Moldovei

CONSTITUTIONALISM AND THE STATE LAW IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: REALITIES AND PERSPECTIVES

Summary. In the last years the legal science from Republic of Moldova has advanced in the scientific substantiation of newer legal categories as the rule of law and its principles, constitution and constitutionalism, the supremacy of the constitution, european constitutional law, european constitutionalism etc. In this context, the present paper aims to establish the degree of interdependence between „constitutionalism” and the „rule of law”. The study aims to demonstrate that the phenomenon of contemporary constitutionalism is a priority value in the context of the development of the rule of law. The rule of law means that a state operates in accordance with the key principles of constitutionalism and democracy, the inherent priority being the observance and protection of the rights and freedoms of man and of the citizen.

Keywords: rule of law, constitution, constitutionalism, european constitutionalism, the supremacy of the constitution, Constitutional Court, social control, Ombudsman.

Rezumat. În ultimii ani, știința juridică din Republica Moldova a înaintat mult în fundamentarea științifică a unor categorii juridice mai noi, cum ar fi statul de drept și principiile acestuia, constituția și constituționalismul, supremația constituției, dreptul constituțional european, constituționalismul european etc. În același timp, suscită interes științific coraportul dintre noțiunile în cauză. În această ordine de idei, prezentul demers își pune ca scop stabilirea gradului de interdependență dintre „constituționalism” și „statul de drept”. Studiul vine să demonstreze că fenomenul constituționalismului contemporan reprezintă o valoare prioritară în contextul dezvoltării statului de drept. La rândul său, statul de drept este statul care funcționează în conformitate cu principiile-cheie ale constituționalismului și democrației, prioritatea inerentă rămânând a fi respectarea și protecția drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

Cuvinte-cheie: stat de drept, constituție, constituționalism, constituționalism european, supremația constituției, Curtea Constituțională, control social, Avocatul Poporului.

În ultimii ani au apărut mai multe lucrări științifice consacrate statului de drept, constituției și constituționalismului [1]. Din conținutul acestora constatăm că, atât constituționalismul, cât și statul de drept, sunt două fenomene interdependente, descrise prin prisma unor principii definitorii asemănătoare.

Astfel, printre principiile definitorii ale constituționalismului se menționează: exercitarea suveranității naționale prin intermediul organelor reprezentative constituite în baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat; supremația legii; separația puterilor. În opinia profesorului C. A. Avakian, constituționalismul trebuie pus în dependență de patru circumstanțe de bază: „...ideile constituționale, prezența unui fundament constituțional-juridic adecvat, crearea *de facto* a unui anumit regim; un sistem de protecție a orânduirii constituționale și a constituției” [2, p. 230]. Autorul britanic H. Barnett apreciază constituționalismul ca fiind o doctrină care „orientează legitimitatea actelor de guvernare”. În opinia acestuia, constituționalismul presupune: corespunderea constituției valorilor filo-

sofice ale statului; realizarea puterii în cadrul limitelor stabilite de parlament; respectarea drepturilor omului; separația puterilor; responsabilitatea guvernului și a statului în fața electoratului [3, p. 5-6]. J. Alder afirmă că, în calitate de „instrument al orânduirii (*arrangements*) statului care limitează puterea guvernanților și oferă regimului de guvernare autoritate morală”, constituționalismul impune guvernului restricții juridice și politice, presupune responsabilitatea guvernului în fața unui organ independent (nu neapărat un organ judecătoresc), existența frânelor și contrabalanțelor în cadrul sistemului organelor de administrare și în interiorul lor, desfășurarea alegerilor libere și oneste în cadrul cărora guvernării nu pot privilegia candidații lor [4, pp. 7-8].

Considerând Europa leagănul dreptului constituțional, Constance Grewe și Helene Luiz Fabri remarcă: „dreptul constituțional european exercită în lume o influență majoră ilustrată de noțiuni cum ar fi acelea de stat de drept” [5, p. 9]. Nu întâmplător, în categoria trăsăturilor definitorii ale constituționalismului european se înscriu: principiul separației puterilor în stat,

consacrarea, promovarea și asigurarea drepturilor și libertăților inerente ființei umane, definirea și asimilarea noțiunii de stat de drept [6, p. 135].

La rândul său, și noțiunea „stat de drept” implică o „abordare interdisciplinară nu doar prin faptul că presupune limitarea statului prin norme de drept, dar și prin faptul că asigură garantarea libertăților omului și o raționalizare a exercitării puterii de către autoritățile statale prin crearea unui sistem instituțional și normativ ierarhizat” [7, pp. 103-104].

După cum vedem, constituționalismul, inclusiv cel contemporan, reprezintă o valoare prioritară în contextul dezvoltării unui stat de drept. În același timp, trebuie să accentuăm că în calitate de veritabil stat de drept poate fi recunoscut doar statul în cadrul căruia a avut loc o modernizare complexă ori, mai bine spus, o reformă cuprinzătoare a sistemului politic și a celui economic, în urma căreia sunt așteptate schimbări radicale în sfera socială și vor fi instituite noi valori și standarde în cultură, spiritualitate și moralitate. În calitate de pilon pentru un asemenea stat va servi societatea civilă matură, reprezentată de toate instituțiile relevante, iar însuși statul funcționează în conformitate cu principiile-cheie ale constituționalismului și democrației, prioritate inerentă rămânând a fi respectarea și protecția multilaterală a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

Este cunoscut faptul că problema statului de drept rămâne a fi una dintre cele mai importante nu numai pentru cercetătorii din diverse ramuri ale științei, dar și pentru politicieni, reprezentanți ai autorităților legislative, executive și judecătorești din Republica Moldova și din alte țări. O astfel de relevanță se datorează faptului că statul de drept este o categorie și un principiu fundamental consacrat chiar în textul constituției (art. 1 din Constituția Republicii Moldova, [8] art. 1 din Constituția României, [9] art. 4 din Constituția Bulgariei [10]; art. 1 din Constituția Cehiei [11], art. 2 din Constituția Poloniei [12] etc.).

Exigențele principiilor statului de drept consacrate în textul constituțiilor urmăresc realizarea valorilor sociale primordiale, inclusiv prin asigurarea supremației Constituției, sincronizarea sistemului de drept cu conținutul normativ al acesteia. Procesul de creare a statului de drept durează în timp și necesită schimbări fundamentale în domeniile-cheie ale vieții publice și sociale a țării, precum și în conștiința juridică a cetățenilor. Calitatea de element-cheie al acestui proces poate fi atribuită reformei justiției, orientată spre crearea unui nou sistem de protecție jurisdicțională a drepturilor și libertăților omului, funcție primordială a sistemului judiciar, spre creșterea rolului sistemului judiciar în dezvoltarea constituțională a țării.

Cât privește individul, acesta percepe și interpretează ideea statului de drept, așa cum îi permite propria conștiință, cunoștințele acumulate, aptitudinile și abilitățile de care dispune. Din păcate, atitudinea societății față de drept variază de la un nihilism juridic până la idealism, punând în seama dreptului speranțe înșelătoare. Cu toate acestea, este de datoria noastră să recunoaștem că niciunul dintre obiectivele majore, de primă necesitate, cu care se confruntă țările noastre, nu poate fi realizat fără asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor.

Republica Moldova, dar și alte state care au acceptat doctrina statului de drept, sunt determinate de două caracteristici principale: în primul rând, consacrarea priorității omului și a drepturilor sale în raport cu alte valori sociale; în al doilea rând – supremația legii. Constituția Republicii Moldova (articolul 1, alin. 3)) recunoaște că demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Grație poziției Curții Constituționale din Republica Moldova, supremația legii în calitate de principiu al statului de drept a devenit o axiomă. Astfel, în opinia Curții însăși noțiunea „stat de drept” semnifică subordonarea statului față de lege. Nimeni – persoană fizică, persoană juridică sau autoritate publică – nu poate fi mai presus de lege [13]. Curtea a mai stabilit că respectarea principiului legalității asigură concomitent respectarea celorlalte principii, deoarece legalitatea este condiția existenței și mijlocul realizării tuturor principiilor constituționale. Or, realizarea practică a principiului separației puterilor de stat constituie, la rândul său, o condiție primordială de edificare și funcționare a unui stat de drept [14].

Astfel, ideea protecției juridice a omului evoluează în calitate de principiu de bază de edificare și dezvoltare a statului de drept. Protecția juridică a omului îi creează un comportament orientat din punct de vedere social și juridic, îi formează voința și acțiunile spre utilizarea reală a unor mijloace legale de protecție a drepturilor sale.

Protecția drepturilor este una dintre activitățile de guvernare, care oferă persoanei o securitate juridică reală. O trăsătură specifică a acestei activități este existența mecanismelor legale puse atât la dispoziția statului, folosite de acesta pentru impactul pozitiv și reglementarea relațiilor sociale, precum și la dispoziția omului, garantându-i executarea reală a îndatoririi statului de a proteja drepturile omului în conformitate cu normele constituționale.

În știința juridică „protecția drepturilor omului și cetățeanului” este interpretată în sens îngust și în sens

larg. În sens îngust, protecția este înțeleasă ca tip de procedură, iar în sens larg, ca îndatorire constituțională a statului, activitățile sistematice ale organismelor de protecție a drepturilor omului etc.

Această îndatorire a statului se manifestă și prin activitatea Curții Constituționale a Republicii Moldova, care, conform Legii cu privire la Curtea Constituțională (art. 1) [15], garantează supremația Constituției, responsabilitatea statului față de cetățean, dar și a cetățeanului față de stat. Aceasta din urmă reprezintă esența și destinația activității Curții Constituționale, care funcționează în temeiul statutului său constituțional și, astfel, pune în aplicare funcția de protecție a dreptului realizată de către stat. În opinia Curții, funcționarea statului de drept implică instituirea unui climat de ordine, în care recunoașterea și valorificarea drepturilor unui individ nu pot fi concepute în mod absolut și discreționar, ci numai în corelație cu respectarea drepturilor celorlalți și ale colectivității în ansamblu [16].

După cum vedem, protecția drepturilor și libertăților persoanei de către Curtea Constituțională devine o garanție esențială în realizarea drepturilor inalienabile ale omului. Activitatea acestei instituții este strâns legată de noul rol al legii, care trebuie să fie considerată o expresie normativă a echității sociale, o „piedică” imperativă de diminuarea conținutului ori a garanțiilor drepturilor fundamentale. Curtea nu poate fi doar un rezultat al activităților puterii de stat, deoarece ea reprezintă baza instituirii și funcționării acesteia, presupune recunoașterea supremației dreptului atât în viața statului, cât și în sistemul juridic propriu-zis.

Desigur, scopul jurisdicției constituționale constă în asigurarea și garantarea supremației Constituției Republicii Moldova pe întreg teritoriul țării. Acest obiectiv este specificat și în una dintre sarcinile Curții Constituționale – garantarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat [17]. Un alt obiectiv important al Curții Constituționale ține de protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului. Acest obiectiv este realizat prin controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze, prezentate în adresa Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza [18].

Rolul excepțional al hotărârilor Curții Constituționale orientate spre protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului se datorează, în primul rând, faptului că, în conformitate cu Constituția (articolul 134) și Legea cu privire la Curtea Constituțională (articolul 1) în calitatea sa de unică au-

toritate de jurisdicție constituțională, interpretează Constituția Republicii Moldova, inclusiv dispozițiile care reglementează drepturile cetățenilor în diferite sfere ale vieții. În același timp, de competența Curții Constituționale ține și controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte (articolul 135 din Constituție).

O astfel de competență largă de care dispune Curtea Constituțională a Republicii Moldova o face să devină o instituție unică, importanța actelor căreia este extrem de mare, ele fiind definitive, excluzând orice cale de atac și făcând parte din izvoarele formale de drept. Cu toate acestea, ipoteza dată este una convențională. Curtea Constituțională a Republicii Moldova nu poate substitui legislatorul, transformându-se într-un creator de noi norme juridice.

Prin esența sa, statul de drept este chemat să asigure supremația dreptului și subordonarea statului, a cărui putere se bazează pe lege și se realizează doar în conformitate cu aceasta. Restricțiile legale sunt necesare pentru stat, urmând ca autoritatea să nu ducă la diverse abuzuri, să nu se prăbușească din interior, iar neajunsurile puterii individuale să nu fie transformate de către autoritățile publice în vicii.

Limitarea unor atribuții ale statului prin lege este justificată de necesitatea instituirii unor măsuri care să asigure ca puterea exercitată de autoritățile publice să nu genereze diverse abuzuri, să nu se „ruineze” din interior, iar calitățile negative ale unei persoane autoritare să nu se transforme în vicii ale autorității publice.

Realizarea principiilor statului de drept este posibilă numai prin comportamentul legal al guvernanților și al cetățenilor, precum și prin realizarea de către puterea publică a principalei sale funcții, care, pe de o parte, constă în aplicarea legilor și a intereselor publice, exprimate în conținutul acestora, iar pe de altă parte, în crearea unor condiții menite să asigure activismul civic, dar și responsabilitatea cetățenilor, capabili să exercite controlul asupra puterii.

Această finalitate poate fi atinsă doar din perspectiva celor două principii fundamentale ale statului de drept: în primul rând, asigurarea cât mai eficientă a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului (latura de conținut); în al doilea rând, instituirea unor restricții legale pentru autoritățile statului (latura formal-juridică).

Primul principiu a dobândit recunoaștere constituțională în articolul 1 din Constituția Republicii Moldova, unde se menționează că demnitatea omului, drep-

turile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Cel de-al doilea principiu este implementat prin intermediul constituționalismului, al sistemului de frâne și contrabalante și reprezintă totalitatea restricțiilor legale ale puterii publice (separarea puterilor, responsabilitatea reciprocă a statului și individului etc.). Astfel, prin esență, statul de drept ar trebui să creeze condiții de participare activă a cetățenilor în procesul politic, fapt care, în cele din urmă, fortifică proprietățile pozitive ale statalității și le diminuează pe cele negative.

În procesul de edificare a statului de drept un rol special îi revine constituționalismului, care, în calitate sa de concept complex, conține în sine teoria Constituției în toate manifestările acesteia în procesul de dezvoltare istorică a țării respective. În sens îngust, fenomenul respectiv cuprinde un sistem de cunoștințe despre valorile fundamentale ale democrației.

Dar este un lucru declararea acestor valori și cu totul altceva punerea lor în aplicare, crearea de condiții pentru ca acestea, reflectându-se prin prisma activității cotidiene a indivizilor, să pătrundă în conștiința omului și să îmbrace forma unor valori personalizate. Doar așa acestea vor putea deveni o punte de legătură între societate și lumea spirituală a individului, reflectându-se în conștiință sub forma unor atitudini personale în stare să afecteze comportamentul individului.

Astfel, constituționalismul este nu doar un sistem normativ de reglementare, ci și un sistem de realități juridice. Acesta conține o serie de valori și ca parte integrantă a conștiinței și culturii juridice a individului.

Renumitul savant constituționalist S. Avakian identifică cinci precondiții importante ale constituționalismului, în cadrul cărora, în contextul edificării statului de drept, un rol aparte este acordat existenței unor mecanisme procedurale pentru protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor [19, p. 224].

Dacă recunoaștem faptul că procesul de formare a constituționalismului modern în Republica Moldova este abia la fază incipientă, trebuie să admitem și ideea că procesul de fundamentare a premiselor constituționalismului, mai ales crearea unor mecanisme eficiente pentru protecția drepturilor și libertăților cetățenilor, necesită timp și efort considerabil.

Chiar și în situația în care sunt mai multe definiții [20, pp. 219-241], doctrina juridică nu cunoaște o abordare armonizată în înțelegerea termenului „constituționalism”, cu toate că cercetările pe această temă s-au extins considerabil, inclusiv din nevoia de a justifica ideea statului de drept, de a identifica căile de edificare a acestuia.

În perioada respectivă, ar fi plauzibil să acordăm din nou o atenție deosebită istoricei Declarații fran-

ceze a drepturilor omului și cetățeanului, în al cărei text se menționează: „Orice societate care nu asigură garanția drepturilor și nu statornicește separarea puterilor este lipsită de constituție” [21].

Cu toată stima față de autorii declarației, ne vom permite o rectificare a acestei idei geniale, substituind cuvântul „constituție” prin cel de „constituționalism”. În acest caz, constituționalismul nu ar fi altceva decât strategia de edificare a statului de drept, care stabilește exigențele față de un asemenea stat. La fel, merită remarcat și faptul că noi nu percepem constituționalismul doar prin existența unei Constituții, fiind convinși că acesta a precedat istoricește apariția constituțiilor democratice și ca ideologie, și ca o teorie descriptivă. Un exemplu la acest capitol ar fi aceeași Marea Britanie unde nu există o Constituție scrisă codificată, fapt care n-o împiedică să fie un stat democratic de mai multe secole.

Totuși, nu în toate țările apariția constituționalismului este legată de tulburări sociale de amploarea Revoluției burgheze franceze din anul 1789. De exemplu, pentru Republica Moldova punctul de pornire în preluarea principiilor constituționalismului modern au fost evenimentele care au urmat imediat după destrămarea URSS. Și dacă Europa, grație tradiției valorilor democratice perene, a aderat la principiile constituționalismului destul de calm, pentru Republica Moldova această procedură a durat mai dureros, fapt ce s-a soldat cu diverse „maladii” constituționale.

În majoritatea absolută a statelor europene nu sunt cazuri de excludere a principiului aplicării nemijlocite a Constituției, ceea ce înseamnă adoptarea de către autoritățile publice a anumitor acte, reieșind din competența atribuită prin Constituție, aplicarea Constituției de către instanțele de judecată, în special în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale individului.

Cu părere de rău, în ultimii ani, constituționalismul din Republica Moldova suferă de „insistența pronunțată” a exponenților partidelor politice de a opera modificări în textul Legii Fundamentale [22], interpretarea „extensivă” a Constituției de Curtea Constituțională, fapt care a avut un impact semnificativ asupra conținutului unor caracteristici ale sistemelor social și politic ale statului, fără a modifica Constituția etc.

Ca urmare, în opinia noastră, statul obține posibilitatea să funcționeze, practic, necontrolat, în orice sferă a relațiilor sociale, normele și procedurile care limitează puterea fiind respinse, fapt ce contrazice direct principiile statului de drept. În asemenea situație, puterea este în stare să influențeze legislatorul prin intermediul partidului (coalitiei, alianței) de guvernământ, transformând nu doar sistemul politic, dar și

drepturile cetățenilor în direcția restrângerii evidente a acestora.

Starea de lucruri nefavorabilă în domeniul asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor în Republica Moldova, pe fundalul sloganului despre statul de drept (articolul 1 din Constituția Republicii Moldova), este reflectată de Avocatul Poporului în Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016 [23]. În opinia Avocatului Poporului, aprecierea comunității internaționale nu este una favorabilă, iar evoluțiile din domeniul drepturilor omului în anul 2016 denotă „lipsa de progrese și chiar agravarea situației pe unele segmente”. Prezintă risc respectarea drepturilor în anumite domenii, precum: accesul la justiție, libertatea de opinie și de exprimare, dreptul la protecție socială și la un trai decent, la ocrotirea sănătății, la apă și sanitație, la condițiile decente de detenție, precum și la respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități. Un obstacol enorm în realizarea tuturor drepturilor omului rămâne a fi corupția [24, p. 6].

Potrivit datelor expuse în Raport, în anul 2016, Avocatul Poporului a recepționat 1108 cereri, din al căror conținut reiese că cel mai des încălcate drepturi ale petiționarilor țin de accesul liber la justiție – 296 (27%) de cereri (neexecutarea hotărârilor judecătorești, tergiversarea examinării cauzelor în instanțele judecătorești, dezacordul cu sentința/hotărârea pronunțată de instanțele judecătorești, accesul la avocați, prezumția nevinovăției, dreptul la compensarea prejudiciului), de securitatea și demnitatea personală – 230 (20,8%) de cereri (condițiile precare de detenție în penitenciare, îngrădirea accesului la serviciile medicale în locurile de detenție, aplicarea reținerii sau arestare, lipsa accesului la informare); dreptul la asistență și protecție socială – 133 (12%) de cereri (asistență și protecție socială, ce vizează încălcarea dreptului la un trai decent, neregularități în modalitatea de calculare a prestațiilor) [25, pp. 113-114].

Avocatul Poporului a constatat că, pe parcursul anului 2016, una dintre problemele privind accesul liber la justiție a fost neexecutarea titlului executoriu. Totodată, în Republica Moldova se înregistrează o practică instituită de unii executori judecătorești de a pune sechestru pe toate conturile debitorilor, chiar dacă acestea sunt conturi de pensii sau salarii, fără a verifica în prealabil faptul dat [26, p. 16]. Există un șir de probleme ce țin de oferirea asistenței juridice garantate de stat privind lipsa răspunsului la solicitările cu privire la: acordarea asistenței juridice, calitatea nesatisfăcătoare a asistenței juridice prestate de către avocați, nerestituirea actelor în original prezentate la

solicitarea avocaților, neinformarea clientului despre acțiunile întreprinse, refuzul oficiilor teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat de a acorda asistență juridică de stat [27, p. 17]. Evident că o astfel de stare de lucruri este regretabilă. Mai ales că în perioada 2011–2016, în Republica Moldova a fost implementată Strategia de reformă a sectorului justiției 15, al cărei obiectiv a fost edificarea „unui sistem de justiție accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului” [28]. Avocatul Poporului este de părere că în penitenciarele din Moldova nu au fost îmbunătățite considerabil condițiile de detenție, atingându-se nivelul minim de severitate necesară pentru a constitui tratamentul inuman și degradant. În Raport se menționează „natura sistemică a problemei suprapopulării în închisorile din țară, condițiilor de igienă, lipsei de îngrijiri medicale adecvate” [29, p. 19]. În opinia Avocatului Poporului, în Republica Moldova în anul 2016 nu s-a îmbunătățit starea de lucruri nici în ceea ce privește libertatea de exprimare. Gradul de asigurare a libertății de exprimare este unul redus. Unor diverse forme de intimidări au fost supuși în particular jurnaliștii de investigație, mai ales în cazurile în care aceștia au avut în vizor cazuri de corupție. Conform raportului, în anul 2016, organizațiile mass-media au făcut publice aproximativ 10 cazuri de presiuni asupra jurnaliștilor, de intimidări, agresiuni fizice sau verbale [30, pp. 26-30]. Avocatul Poporului a constatat nerespectarea frecventă de către autoritățile publice din țară a termenului de prezentare a informației solicitate de cetățeni. În cele mai dese cazuri, autoritățile publice nu informează autorul cererii despre prelungirea termenului de furnizare a informației și despre motivele acesteia, așa cum prevede legislația în vigoare. În cazul răspunsului privind refuzul autorităților de a prezenta informația solicitată, nu sunt indicate modalitățile de contestare a refuzului și termenul de prescripție așa cum este specificat în legislația în vigoare. Nu este respectat principiul transparenței informației cu caracter public, deoarece pe paginile web oficiale ale autorităților nu sunt publicate materiale relevante care se referă la un proiect de act legislativ sau normative [31, p. 31]. Conform studiului „Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova”, realizat de Oficiul Avocatului Poporului în anul 2016, 61% din populația țării consideră că statul nu asigură un acces egal tuturor cetățenilor la asistență medicală de calitate. De asemenea, în lucrare se constată că unor categorii de persoane, cum ar fi cele cu venituri modeste și în etate, li se încalcă dreptul la ocrotirea sănătății. Persistența plă-

ților informale în instituțiile medicale limitează semnificativ accesul categoriilor vizate de persoane la serviciile medicale, indiferent dacă acestea dispun sau nu de poliță de asigurare medicală [32, p. 33]. La capitolul respectării dreptului la muncă și la protecția muncii, Avocatul Poporului semnaleză mai multe probleme: salarii mici; restanțe la salariu; nerespectarea legislației muncii; practica unor angajatori de a exercita presiuni asupra salariaților pentru încetarea contractului de muncă, prin depunerea demisiei sau prin acordul părților; implicarea insuficientă a inspectorilor muncii în examinarea plângerilor; șomajul [33, pp. 39-40].

Avem certitudinea că pentru edificarea statului de drept în Republica Moldova mai sunt necesare o serie de activități interdependente. Pentru realizarea acestui obiectiv este nevoie de claritate în modelarea obiectivelor și priorităților politicilor din domeniul dreptului, ceea ce ne va permite o abordare complexă în garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului.

În opinia noastră, modelul constituționalismului din Republica Moldova, îmbogățindu-se cu cele mai importante principii și valori democratice, trebuie să devină, treptat, forța motrice a procesului de construire a statului de drept.

Cu părere de rău, această perspectivă deocamdată este desconsiderată prin atribuțiile hipertrofiate ale autorităților publice în sfera realizării intereselor membrilor societății, reducerea posibilităților aplicării instrumentelor democrației directe, prin apolitismul societății, care, din păcate, nu este susținut de cultura juridică a cetățenilor. Ar fi naiv să credem că un stat de drept poate fi format fără asigurarea responsabilității lui față de cetățenii afectați de acțiunile abuzive ale acestuia. Un sprijin considerabil în realizarea obiectivului menționat ar fi și instituția răspunderii constituționale, a cărei bază teoretică este strâns legată de tradiții și de specificul dreptului public din diferite țări.

În mare parte, conceptele precum supremația legii, controlul social asupra autorităților publice, coraportul dintre constituționalism și guvernare democratică influențează cadrul formelor specifice de răspundere a autorităților și persoanelor cu atribuții publice stabilite de legislația anumitor state. În această ordine de idei, ar fi cazul să includem în Legea cu privire la Guvern, dispoziții ce ar prevedea demisia Cabinetului sau a unor membri pentru încălcări grave ale drepturilor omului în domeniile care țin de competența lor [34] și nu organizarea unor conferințe de presă [35].

Un asemenea obiectiv derivă chiar din conținutul Legii cu privire la Guvern, în conformitate cu care, unul din principiile lui de activitate este „protejarea drepturilor și libertăților omului” [36].

Un subiect foarte actual pentru edificarea statului de drept rămâne asigurarea drepturilor omului în condițiile societății informaționale și garantarea de către stat a dreptului la comunicare și informare ca drept fundamental al cetățeanului. Or, edificarea societății informaționale are scopul de a asigura o dezvoltare umană durabilă, bazată pe dreptate socială și egalitate a șanselor, libertate, diversitate culturală, participare civică și progres științific prin implementarea tehnologiilor informaționale și de comunicații în toate domeniile vieții sociale [37]. Nu întâmplător, printre obiectivele Strategiei Naționale de edificare a societății informaționale „Moldova electronică” se regăsesc și următoarele: realizarea dreptului fundamental al fiecărui cetățean de a comunica și de a fi informat prin garantarea accesului universal la resursele informaționale și de comunicații; consolidarea societății și extinderea practicilor democratice, eficientizarea procesului de guvernare, creșterea responsabilității guvernării față de cetățeni și a cetățeanului față de societate; dezvoltarea culturii informaționale prin crearea condițiilor ca orice persoană, indiferent de gen, apartenența etnică și limba vorbită, convingerile religioase și statutul social, să aibă acces la programele de instruire în domeniul informaticii etc. Din păcate, Republica Moldova continuă să se confrunte cu mai multe probleme în realizarea acestor obiective. Astfel, în Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova digitală 2020” printre asemenea probleme se menționează: infrastructură neoptimizată și acces neuniform, conținut digital local subdezvoltat și disponibilitate scăzută a serviciilor electronice, nivel redus de „alfabetizare digitală” și utilizare insuficientă, pericolul criminalității cibernetice în creștere și riscul de încredere scăzută în rețele și servicii on-line [38].

Este important să recunoaștem și faptul că reformarea sistemului de protecție juridică a drepturilor și libertăților cetățenilor în cadrul reformei judiciare stagnează în mod nejustificat. Nu întâmplător această reformă este considerată a fi „conservată”, iar încrederea în serviciile de justiție considerată „joasă” [39]. Potrivit Raportului Competitivității Globale (2014–2015), realizat de World Economic Forum, Republica Moldova s-a plasat pe ultimul loc în clasamentul global privind corupția în sistemul judecătoresc, iar justiția din Republica Moldova a fost apreciată ca fiind lipsită aproape în totalitate de independență [40]. În luna mai 2016, ministrul Justiției, în ședința Consiliului Național pentru Reforma Organelor de Ocrotire a Normelor de Drept, a făcut public gradul de realizare la moment – 77,6%, ceea ce înseamnă 378 de acțiuni îndeplinite din numărul total de 487 [41].

Dacă în statul de drept puterea este privită ca forță aflată în serviciul legii, a cărei funcție principală este punerea în aplicare a legilor și în consecință a interesului public exprimat în conținutul acestora, atunci în Republica Moldova sistemul de legi ca forță reală deocamdată nu este pe deplin format, iar sistemul judecătoresc nu a devenit încă un garant al echității sociale. De altfel, problema protecției constituționale a omului, vieții și securității acestuia, inclusiv a proprietății sale, de diferite atentate criminale, a avut întotdeauna un caracter constant și fundamental. În lipsa unor soluții ale acestei probleme, nu poate fi vorba de o societate durabilă, precum nu poate fi vorba nici despre un stat obișnuit, nemaivorbind despre unul de drept.

Un stat de drept, prin însăși definiția sa, presupune soluții legale pentru orice situație, pentru aceasta fiind suficientă doar disponibilitatea fiecărui cetățean și a statului. Cu părere de rău, în pofida unui arsenal considerabil de mijloace puse la dispoziția cetățenilor Republicii Moldova pentru a-și proteja drepturile conferite prin lege, acestea nici pe departe nu sunt implementate, iar statul stabilește lent procedurile pentru o astfel de protecție.

Astăzi, spre deosebire de perioada de până la 1994, în Republica Moldova există o Constituție funcțională, deși departe de a fi perfectă, care a pus temelia constituționalismului autohton, constituind o resursă importantă în realizarea statului de drept. Cu toate acestea, Constituția și toate actele legislative nu sunt suficiente pentru edificarea statului de drept pe fundalul unui constituționalism veritabil. Este nevoie de o putere capabilă să evite transformarea democrației mitingurilor de stradă spontane, demonstrațiilor și pichetărilor dirijate în excese care ar amenința ordinea constituțională, o forță capabilă să aducă situația din cadrul elitei politice și societate în albia statului de drept.

BIBLIOGRAFIE

1. Guceac I. Evoluția constituționalismului și a organizării de stat în Republica Moldova. În: Gh. Costachi, I. Guceac. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău, Tipografia Centrală, 2003, pp. 75-342; Guceac I. Edificarea unei societăți democratice în condițiile constituționalismului contemporan. În: Revista națională de drept. Ediție specială, nr. 12, decembrie 2006, pp. 17-21; Constituția la răscruce de mileniu, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 2016.
2. Авакьян С. А. Конституция России: природа, эволюция, современность, р. 230.
3. Barnett H. Constitutional and Administrative Law, 7th ed. L, 2009, pp. 5-6.
4. Adler J. Constitutional and Administrative Law, 6 th ed. N. Y., 2007, pp. 7-8.
5. Grewe C. et Fabri Il. L. Droits constitutionnels europeens. Paris: P.U.F., 1995, p. 9.
6. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. I, Chișinău: Reclama, 2001, p. 125.
7. Deacon Șt. Instituții politice. București: C. H. Beck, 2012, pp. 103-104.
8. Constituția Republicii Moldova. Chișinău: Cartier, 2015.
9. Constituția României cu modificările și completările aduse prin Legea de revizuire din 18 septembrie 2003. București: ALL BECK, 2003.
10. Constituția Republicii Bulgaria, Codexul Constituțional – Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, www.codex.just.ro, vizitat la 24.05.2017.
11. Constituția Republicii Cehe, Codexul Constituțional – Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
12. Constituția Republicii Polone, Codexul Constituțional – Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
13. Hotărârea Curții Constituționale privind constituționalitatea Decretelor Președintelui Republicii Moldova nr. 116-II și nr. 117-II din 7 aprilie 1997, nr. 23 din 21.07.97. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 51-52/27 din 07.08.1997.
14. Hotărârea Curții Constituționale nr.3 din 09.02.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 163 din 22 iulie 2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Monitorul Oficial, nr. 38-41/7 din 24.02.2012.
15. Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317-XIII din 13.12.1994. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 8/86 din 07.02.1995.
16. Hotărârea nr. 7 din 18.05.2013 privind controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 64-XII din 31 mai 1990 cu privire la Guvern, în redacția Legilor nr. 107 și 110 din 3 mai 2013, și a Decretelor Președintelui Republicii Moldova nr. 634-VII și 635-VII din 16 mai 2013 și a Hotărârii Guvernului nr. 364 din 16 mai 2013. Monitorul Oficial al R. Moldova, nr. 122-124/13 din 07.06.2013.
17. Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317-XIII din 13.12.1994. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 8/86 din 07.02.1995.
18. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și lit. g) din Constituție (excepția de neconstituționalitate), Monitorul Oficial al R. Moldova, nr. 55-58 din 11.03.2016.
19. Авакьян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность. М.: РЮИД, 1997. с. 224.
20. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii, Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Editura Academiei Române, 2016, pp. 219-241.
21. Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului, https://ro.wikipedia.org/wiki/Declarația_drepturilor_omului_și_ale_cetățeanului, vizitat la 25.09.2017.
22. PDM propune modificarea Constituției prin introducerea referinței la integrarea europeană a Moldovei, <https://www.publika.md> › Știri › Politică, vizitat la 16.10.2017, Socialiștii caută semnături pentru proiectul de modificare a Constituției..., www.jurnal.md/.../socialistii-cauta-semnaturi-pentru-proiectul-de-modificare-a-constit..., vizitat la 16.10.2017, Deputații PLDM

au elaborat un proiect de lege privind modificarea art. 13 din Constituție, vizitat la 16.10.2017.

23. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. „Elan Poligraf”).

24. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., p. 6.

25. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., pp. 113-114.

26. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., p. 16.

27. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., p. 17.

28. Legea privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011–2016, nr. 231 din 25.11.2011.29. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., p.19.

30. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., pp. 26-30.

31. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., p. 31.

32. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., p. 33.

33. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016, op. cit., pp. 39-40.

34. Încă un decedat într-un izolator din Chișinău, tv8.md/.../video-exclusiv-inca-un-decedat-intr-un-izolator-din-chisinau-un-tanar-a-fo..., vizitat la 16.10.2017; Moartea ce va răsturna sis-

temul. Autoritățile se bălbăie și se contrazic în declarații, tv8.md/.../video-moartea-ce-va-rasturna-sistemul-autoritatile-se-balbaie-si-se-contrazic..., vizitat la 16.10.2017; A mai fost identificată o minoră care ar fi fost abuzată de directorul Gimnaziului-Internat..., Unimedia - Stiri Unimedia.md, 16 Octombrie 2017.

35. Trei ministere susțin o conferință de presă cu privire la abuzul față de copii în societate, www.25.md/stire-unimedia-live-trei-ministere-sustin-o-conferinta-de-presa-cu-privire..., vizitat la 16.10.2017.

36. Lege cu privire la Guvern. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 252 din 19.07.2017.

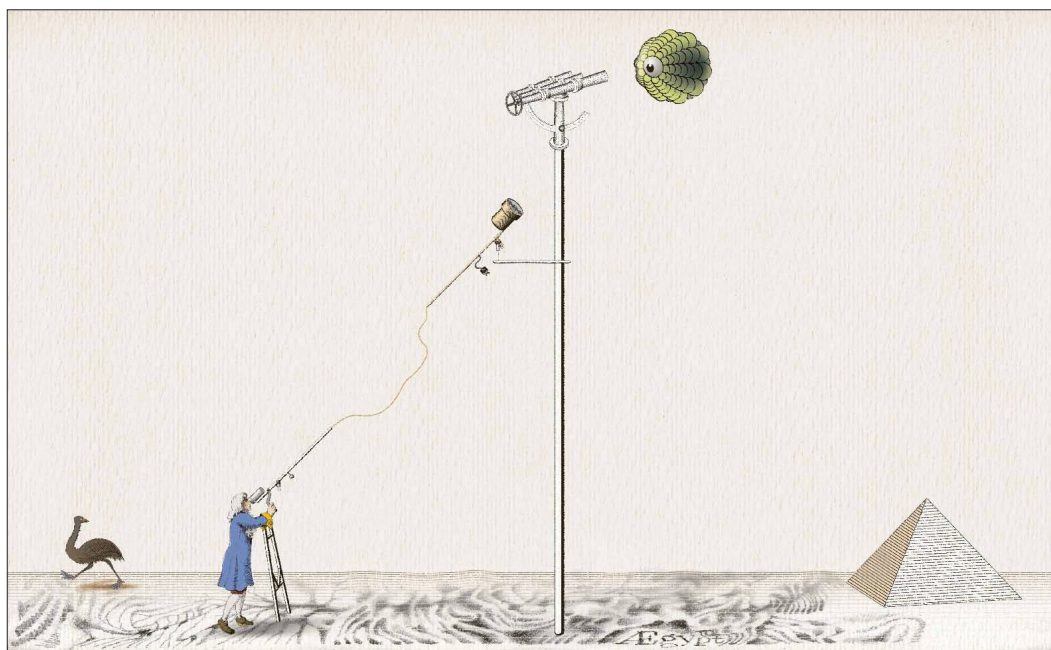
37. Strategia Națională de edificare a societății informaționale „Moldova electronică”, Hotărârea Guvernului nr. 255 din 09.03.2005, Monitorul Oficial al republicii Moldova, nr. 46-50 din 25.03.2005.

38. Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova digitală 2020”, Hotărârea Guvernului, nr. 857 din 31.10.2013, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 252-257 din 08.11.2013.

39. Ce se întâmplă cu Justiția din Republica Moldova (ANALIZĂ IPN), www.timpul.md/.../ce-se-intampla-cu-justiia-din-republica-moldova-(analiza-ipn)-470..., vizitat la 25.09.2017.

40. Justiția moldovenească, cea mai coruptă din lume, www.dw.com/ro/justitia-moldoveneasca-cea-mai-corupta-din-lume/a-18019515, vizitat la 25.09.2017.

41. Peste 75% din acțiunile Strategiei de Reformare a Sectorului Justiției sunt realizate, agora.md/.../vladimir-cebotari-peste-75-din-actiunile-strategiei-de-reformare-a-sector..., vizitat la 25.09.2017.

Lică Sainciuc. *Chameleonul* de Dm. Cantemir. Hârtie, calcugravură, 2015.